

TRANSFORMATION NORR

Landskapet Människan Kulturen

Övergripande konstprogram för Norrbotniabanan

TRANSFORMATION NORR

Landskapet Människan Kulturen

Övergripande konstprogram för Norrbotniabanan

Foto omslag: Avsked, Lennart Nilsson

Det övergripande konstprogrammet är ett resultat av samverkan mellan projektets parter. Följande personer och organisationer har ingått i arbetsgruppen.

Robertsfors kommun:

Jessica Erlaskog, projektledare

Åsa Lundström, kulturchef

Skellefteå kommun:

Lisa Gahm, projektledare

Anna-Karin Larsson, konstintendent

Harriet Wistemar, kommunarkitekt

Trafikverket:

Mattias Lidén, landskapsarkitekt

Britta Pedersen, landskapsarkitekt

Ulrika Wallin, projektledare

Umeå kommun:

Moa Krestesen, konstintendent

Thomas Lundgren, projektledare

Projektledare konstprogram: *Peter Lundström*

Grafisk form: *Henson*

Medfinansier: *Region Västerbotten*

Utgivningsdatum: 2024.02.20

Innehåll

Bakgrund	4-5
Konstprogrammets syfte	6-7
Övergripande konstnärlig tematik	8-9
Platser	10
Huvudmän och respektive ansvarsområden	11
Metod för genomförande	12
Utmaningar	13

4 Bakgrund

Döda fallet. Foto: Martin Oscarsson

När norra stambanan byggdes i slutet av 1800-talet följde banan landskapet med stigningar och kurvor: Norrbotniabanan anläggs så rakt som möjligt på bankar och broar, skärningar och tunnlar för att möjliggöra höga hastigheter. Transformation förr och nu.

Norrbotniabanan är en 27 mil lång järnväg som planeras längs kusten mellan Umeå och Luleå.

Kommunerna Skellefteå, Robertsfors och Umeå samarbetar i det gemensamma NOD-projektet, som medfinansieras av Region Västerbotten.

Projektmålet är att skapa attraktiva noder i enlighet med regionens och kommunernas visioner och mål. I projektet ingår flera delprojekt varav detta har fokus på den konstnärliga gestaltningen av de kommande resecentrumen och deras närområden.

Trafikverket och Statens konstråd har parallellt bedrivit en pilotstudie i syfte att undersöka och utveckla hur konstnärliga strategier kan tillämpas i tidiga skeenden av stora infrastrukturprojekt.

Stationsmiljöerna blir viktiga offentliga platser på respektive ort. Utöver funktionen som angörings- och bytespunkt mellan olika transportslag kommer de även att fungera som entrépunkt och gemensam mötesplats för både ortsbor och besökare. I denna typ av offentlig miljö blir den konstnärliga gestaltningen en betydelsefull del av stationens utformning. Sammantaget innebär både stationsmiljöerna och banbygget stora förändringar.

För att ge stöd till kommande upphandling av konst i dessa miljöer har detta konstprogram tagits fram i samverkan mellan Trafikverket och kommunerna.

VÄSTERBOTTEN OCH HISTORIKEN

Den pågående och omfattande omvandlingen av norra Sverige med enorma anläggningar för fossilfri stålframställning och batteritillverkning, nya järnvägssträckningar, flyttning av städer, arbetskraftinvandring – med påföljande bostadsbrist, kan upplevas som något nytt för vår tid, men omvandlingar har alltid varit en utmärkande del av norra Sveriges historia och tog extra fart när exploateringen av råvarutillgångarna inleddes för 200 år sedan. Skogsbruk, gruvarbete och storskaliga regleringar av älvarna

under 1900-talet – med kraftverksdammar och omledningar av vattenmassor via kanaler, har för alltid förändrat landskapet. Samtidigt har det medfört tillväxt och inflyttning av arbetskraft till nybyggda tätorter i anslutning till anläggningarna. Andra har fått förutsättningarna för sin existens omintetgjord då land lagts under vatten och gruvarbete tagit markområden i anspråk. Landskapet, människan och kulturen är i ständig förvandling och med det som grund har tematiken »Transformation norr« växt fram.

Botniabanan, skärning mot Gimonäs Foto: David Larsson

6 Konstprogrammets syfte

Märta Olofsson åtta år visar sitt porträtt. Foto: Sune Jonsson /Västerbottens museum

Syftet med konstprogrammet/ramverket är:

- ¶ Att bidra till att huvudmännen/beställarna får ett kvalificerat underlag som vägleder och underlättar vid upphandling av konstnärliga projekt i offentlig miljö.
- ¶ Att gemensamt ta fram en övergripande tematik och arbetsstrategi för genomförande.

De medverkande parter som nått denna samsyn är Trafikverket samt Skellefteå, Robertsfors och Umeå kommuner.

Samverkan om konstgestaltningarna längs Norrbottenbanan innebär att:

- ¶ Regionen sammanförs i en unik gemensam konstnärlig kontext som kan medföra ett berikande och utvidgat samtal med tematiken som grund.
- ¶ Spänningen som kan uppstå mellan de olika konstgestaltningarna har potential att bygga nya lager, nya sammanhang och skapa nya tolkningsmöjligheter.
- ¶ Konsten blir en del av gestaltningen av det gemensamma, offentliga rummet och tillför ett mänskligt tilltal.

Konstprogrammet följer de övergripande mål som formulerats i propositionen: »*Politik för gestaltad livsmiljö*«. I en demokratisk livsmiljö ska konsten ha en självklar plats: »*Propositionen Politik för gestaltad livsmiljö*« (Prop. 2017/18:110) presenterades i februari 2018 av dåvarande kultur-, miljö- och bostadsministrarna. Politiken tar ett helhetsgrepp om arbetet med den gestaltade livsmiljön och utgör en samlad nationell arkitekturpolicy. Det politiska målet slår fast att arkitektur, form, design, konst och kulturarv har avgörande betydelse i samhällsbygget eftersom den gestaltade livsmiljön påverkar alla människor i deras vardag utifrån bland annat hälsa och välbefinnande. Gestaltad livsmiljö ska, enligt

politiken, ses som ett sammanhållet område där alla dessa perspektiv samspelar och berikar varandra.» Källa: Boverket.

Parterna har enats om att oavsett vem som är huvudman är det nödvändigt att ha en samsyn om grundförutsättningarna vad gäller tematik, upphandlingsförfarande och det aktuella konstprojektets genomförande.

Konstprogrammet ska skapa goda förutsättningar för konstens samverkan med arkitektur, landskapsarkitektur, med de människor som rör sig i miljön och med andra relevanta aktörer.

Konstprogrammet ger förutsättningar för ett konstnärligt helhetsgrepp om anläggningarna längs banan och ger utrymme för ett brett och varierat spektrum av konstnärskap och konstnärliga uttryck. Konstgestaltningar ska vara en del av den totala utformningen, på så sätt kommer konsten att ingå i den färdiga strukturen av landskap, arkitektur och konst.

Ett tolkningsutrymme fredas för konstnärernas arbetsprocess och tolkning av tematiken, vilket är av vikt för att en hög integritet i det konstnärliga gestaltungsarbetet ska kunna säkerställas. Tematiken fungerar som ledord och inspiration till vidgad förståelse av uppdraget.

Övergripande konstnärlig tematik

Northvolt batterifabrik, Skellefteå. Foto: Jonas Westling

Syftet med tematiken är att den ska generera ingångar för konstnärerna att undersöka och förhålla sig till människan, kulturen och landskapet – med lyhördhet för nyanserna i den förändring som pågår och har skett. Temat ska fungera som en öppning in till det mångfasetterade, föränderliga Västerbotten där de konstnärliga gestaltningarna kommer att utgöra en del. Transformationen har pågått i Västerbotten under årtusenden i alla skalor och kommer att fortsätta.

TRANSFORMATION NORR Landskapet – människan – kulturen

LANDSKAPET

Planeringen och bygget av Norrbottenbanan pågår samtidigt som det sker betydande omvandlingar i Västerbotten och norra Sverige som en konsekvens av bl. a. »den gröna omställningen«. En omfattande transformation som kommer att pågå under lång tid och som medför stora ingrepp i landskapet.

MÄNNISKAN

Människan påverkar och påverkas och nya relationer uppstår. Omställningen innebär också tillväxt, fler arbetstillfällen och växande befolkning, då behovet av kvalificerad arbetskraft i norr kommer att innebära rekrytering av specialistkompetens från hela världen. En utveckling som påverkar alla delar av det som utgör vårt samhällsbygge.

KULTUREN

Vad vi uppfattar som den Västerbottniska kulturen är inte något statiskt utan något som befinner sig i ständig rörelse. I den ingår allt det mellanmänniska liv som är manifesterat i vårt kulturarv och vår miljö och framburet av våra gemensamma berättelser. Omvandlingen i tidens kontext innebär att nya aspekter tillförs det redan givna och befintliga, nya dialekter, nya språk, nya uttryck, ny kultur och ny västerbottnisk identitet.

Det är huvudmännens ansvar att skapa förutsättningar för innovativa konstprojekt förankrade i en samtid, vilket inte hindrar att konsten processar och gestaltar historiska skeenden eller framtidsvisioner. Den offentliga konsten kan betraktas som en intellektuell allemansrätt som med tiden blir en slags årsringar i det offentliga rummet.

TEMATIKENS TILLÄMPNING.

EXEMPEL JÄRNVÄGSSTATION.

En järnvägsstation för människor samman till en tillfällig grupp vars gemensamma nämnare är att vara på väg, vara i rörelse. Eller det motsatta, att vänta. Människor med olika social, etnisk och kulturell bakgrund och från olika platser blandas på perronger och i väntsalar.

Några på väg hem, eller till sitt arbete, någon förverkligar drömmen om att komma bort, ut i världen. Konsten kan i det här sammanhanget bli en förenande kraft genom att fördjupa känslan av att vara här och nu, att vara närvarande, att delta i ett sammanhang.

En konstnärs perspektiv, oberoende av att förstå teknisk funktion och utan krav på logisk tillämpning, kan undersöka och gestalta det komplexa sammanhanget av identiteter och relationen till Västerbottens landskap och kulturarv i en globaliserad värld.

Ambitionen är att konstnären i samverkan med arkitekter, landskapsarkitekter och andra som är involverade i projektet på ett tidigt stadium, få möjlighet att delta i och påverka gestaltungsprocessen.

Botniabanan, bro över Umeälven. Foto: David Larsson

10 Platser

Konstprogrammet ska tillämpas på platser i anknäytning till Norrbotniabanan som exempelvis resecentrum, stationer och dess närömräden.

Även platser längs linjen kan komma ifråga för konstprojekt eller konstnärlig gestaltning. Områden med särskild historisk eller kulturell betydelse kan vara av intresse, liksom broar, skärningar och passager; människans ingrepp i landskapet.

Relevanta huvudmän gör gemensamt en analys av förutsättningar och behov och beslutar utifrån vad som framkommer, plats för konstgestaltning.

Huvudmän och respektive ansvarsområden

UMEÅ KOMMUN
Umeå resecentrum
Sävar resecentrum

ROBERTSFORS KOMMUN
Robertsfors resecentrum

SKELLEFTEÅ KOMMUN
Bureå resecentrum
Skellefteå resecentrum
Byske resecentrum (Norrbotniabanan etapp 2)

TRAFIKVERKET
Anläggningar längs linjen och i anslutning till
t. ex. perronger och passager.
Sävar regionalstågstation
Robertsfors regionalstågstation
Bureå regionalstågstation
Skellefteå centralstation
Byske regionalstågstation

Luleå Nävgovårre, -16 Foto: Carl-Johan Utsi

12 Utmaningar

Forsmobron och Forsmo vattenkraftverk. Foto: David Larsson

Bygget av Norrbotniabanan genom Västerbotten är ett omfattande projekt som löper över lång tid och har en stor geografisk utbredning. Genomförandet kommer att involvera flera olika aktörer varav konstprogrammets parter bara är några i raden. Huvudmännen har olika förutsättningar och strategier när det gäller tidplan, budget, organisation, upphandlingsprocesser. Att integrera konstprojekten i gestaltning, projektering och byggande innebär därför en rad utmaningar som huvudmannen/beställaren på ett tidigt stadium bör ta ställning till.

Detta konstprogram omfattar den första etappen av Norrbotniabanan, delen Umeå-Skellefteå. Möjlighet finns för Trafikverket och kommunerna längs den andra etappen av Norrbotniabanan, delen Skellefteå-Luleå att använda sig av den framtagna tematiken om så önskas.

Viktigt är att konstprojekten startas i ett tidigt skede av det allmänna gestaltungsarbetet. Hur kan det kommuniceras till huvudmannen/beställaren så att ekonomiska resurser i god tid avsätts i till projektet?

Hur integreras konstprojekten i det allmänna gestaltungsarbetet? Hur etableras och bibehålls, samsyn, samverkan och samordning mellan huvudmännen, nu och över tid? Tidsaspekten är viktig, liksom valet av konstnärer. I en lång byggprocess som Norrbotniabanan kan det röra sig om upp till tio år, med flera förändringar av villkoren, från det att en konstnär fått ett uppdrag till det att konstgestaltningen kan invigas. Hur utformar man förfrågningsunderlaget så att dessa förutsättningar är tydliga utan att göra uppdraget oattraktivt?

Konstnärerna kommer att möta en situation som kräver samarbete med övriga aktörer i gestaltungsprocesserna. Hur kan uppdragen beskrivas i förfrågningsunderlag så att förutsättningar säkras för konstgestaltningar som ännu inte är påtänkta?

